

Oponentský posudek magisterské práce Jana Wenera „ Kolo-nizace: symetrická etnografie rozvojového projektu Kola pro Afriku“

Práce, založená na solidním vlastním terénním výzkumu, je multi-sited etnografií rozvojového projektu *Kola pro Afriku*, který zajišťuje distribuci kol darovaných v ČR do gambijských škol, kde mají umožnit usnadnění školní docházky. Práce vychází z antropologie rozvojové pomoci, ale jejím hlavním teoreticko-metodologickým ukotvením jsou současná studia vědy a technologií, zejména „Actor-network theory and after“ (ANT).

Na tomto místě bych rád předešel, že práce dosahuje vynikajících kvalit z hlediska psaní, originality, aplikace teoreticko-metodologického rámce etc. Jinými slovy, **práci považuji za vynikající a takové je i mnou navržené hodnocení**. Kritika, kterou nabízím ve zbylé části posudku, nemá ani tolik sloužit jako podklad k ústní obhajobě práce, ale spíše jako kolegiální kritický názor užitečný pro budoucí publikace na práci založené jakož, doufejme, i další studium autora.

Práce má adekvátní, přehlednou a logickou strukturu a je napsána dobrým stylem. Na pár místech ji ke cti neslouží překlepy či editací vzniklé krkolomnosti (zapomenutá „se“ z předešlých verzí vět apod.), v bibliografii pak zcela chybí položka citovaná v textu jako „Law 2009“.

Z hlediska výzkumné etiky je práce stručně, ale případně ukotvena. U významných účastníků zkoumaného projektu (např. český zakladatel) by myslím bylo vhodné uvádět při prvním výskytu též příjmení. Jinými slovy anonymizace by v jejich případě byla spíše pseudo-anonymizací a dává smysl dát jim v práci prostor jako konkrétním osobám.

Perspektiva a slovník ANT klade vysoké požadavky na kohokoliv, kdo se je snaží využít. Jak již bylo řečeno, práce se s touto výzvou vyrovnává více méně se ctí, ale je faktem, že právě v úvodní části perspektivu představující, je asi nejvíce znát, že autor řadu momentů sumarizuje spíše pro sebe (zcela přirozené v magisterské práci), než pro případného neznalého čtenáře. Příkladem je pojem kvazi-objekt, který je v práci hojně využíván a přesto má čtenář pocit, že není nikdy řádně zaveden a objasněn. (Což je asi záměr, ale pochybuji o tom, zda šťastný.) Na str. 16 se například dozvídáme, že „Místo očištěných aktérů pracuje [ANT] s heterogenními kvazi-objekty, které jednak vytváří, jednak propojují vzájemné interakce jednotlivých prvků...“ Formulace je mnohoznačná, není jasný logický vztah mezi „prvky“ a „kvazi-objekty“ etc.

Metodologicky práce vychází z následování kol, na které je kladen stěžejní důraz. To je v pořádku. V chronologickém uspořádání práce, která jde tak říkajíc „po proudu“ toku kol mi ovšem chybí drobný strategický úkon sledování v opačném směru. Práce přesvědčivě popisuje nevyužívaná kola jako „veteš“, přičemž tento termín dobře etabluje jako termín analytický. Bohužel, což ale může být otázka psaní, z výzkumu / vyprodukovaných dat se o tomto stavu dozvídáme velmi málo empiricky. Představa neužívaných kol uložených majiteli na půdě zní sice velmi přesvědčivě, ale zdá se být čistě spekulativního rázu. V jistém smyslu je existence kol před jejich darováním vně studovaného projektu, pro teoretický argument (o fluiditě a stabilitě) a logiku sledování pohybu kol je ovšem závažná. Zatímco možnosti výzkumu v Gambii byly z mnoha důvodů omezené, v českém prostředí

bych si představoval, že autor vystopuje momenty ze života několika kol před jejich darováním. Takový empirický zájem by mohl vést k určité revizi pohledu na veteš.

Na Str. 32 například autor říká, že odložená kola postrádají prostor pro fungování... ovšem pro jaké fungování? Spolu s Akrich, hojně v práci užívanou, bych řekl, že podle skriptu designera kola. O tomto skriptu ovšem práce hovoří jen na jednom či dvou místech. Jinak se zabývá skriptem ve smyslu kol jako rozvojové technologie. To je myslím chyba. Na pomalé dynamice vztahů konstituujících veteš není samo o sobě nic problematického, to se projeví až při jejich konfrontaci s mocným skriptem jízdního kola. Právě k němu autor vlastně nevědomky odkazuje, když mluví o „plnohodnotném fungování kol v Gambii“ (str. 70). Tento skript je tak mocný, že se stává pro svou přesvědčivost až téměř neviditelný a nereflexivně normativní dokonce i pro reflexivního výzkumníka. Je to myslím právě tento skript, který stojí též za ochotou jednotlivých donorů, podle kterých je smyslem jízdních kol umožnit lidem jízdu. Teprve v momentě, kdy se ptáme, kterým konkrétním lidem a za jakým účelem, vstupuje do hry též skript rozvojové pomoci...

S veteší souvisí též pojem vlastnictví, který je použit velmi nekriticky, jakoby vně užití perspektivy. Je to prý právě vlastnictví, které kolo-veteš inhibuje ve stabilních vztazích odporujících skriptu kola. Vlastnictví jako efekt socio-materiálních praktik a propojení ale není vůbec rozklíčováno.

Jakkoliv to může znít staromilsky a zdánlivě odporovat logice následování kol, myslím, že by pár odstavců o Gambii, její lidské populaci a problematice školní docházky práci spíše prospělo.

Na str. 44 by bylo zajímavé dočíst se o případných limitách konceptu fluidita při popisu zaměstnanců.

Na str. 45 se hovoří o virtuální komunitě, což je na místě. Vzhledem k charakteru práce by ale též bylo na místě zdůraznit materiální spojení umožňující tuto virtualitu. To by ostatně stálo za to dělat i v případech, kdy práce podtrhává stěžejní význam a de facto privilegování kola mezi jinými non-humans. Naštěstí je dost pozornosti věnováno kontejnerům, cestám, náradí etc. takže na empirické rovině je vznik privilegovaného aktéra-kola popsán velmi dobře

Část, která je určitou etnografickou vinětou fungování kol v Gambijských školách, je výbornou demonstrací možností etnografie. Ukazuje, že například v doktorském projektu by zvolená perspektiva mohla přinést nové pohledy na témata zdánlivě vybočující ze zájmu ANT, jako je školní docházka či role vzdělání vůbec, stejně tak jako otázky sociální stratifikace a konstituce nerovností, ve kterých kola, bez ohledu na skript kol-jako-rozvojové-pomoci, dle očekávání participují.

.....

Jak již bylo řečeno, práci hodnotím jako výbornou.

10.2. 2016

Mgr. Luděk Brož, MPhil, PhD